

The Reflection of Martyrs' Lifestyle in the First Middle School Textbooks

Mohammad Hossein Nazimi Ashni¹

Abstract

Martyrdom is a valuable concept in all divine religions and human schools, especially Islam. Being aware of these thoughts and spiritual expectations can promote the authentic and pure Islamic culture and values in society. The present study aims to investigate the degree of attention to the martyrs' lifestyle in the first middle school textbooks. This research is an applied study with a descriptive and content analysis method. The statistical population consists of the textbooks of that period, which were selected by purposive sampling. Five titles and fourteen volumes of books, including social studies, culture and art, thinking and lifestyle, Persian, and heavenly messages in grades seven, eight, and nine, were examined. Based on the findings of the research, five main components and 20 sub-components of the martyrs' lifestyle were identified. The family component received the most attention with 26.93%, followed by the social component with 26.14%, the cultural component with 24.23%, the political component with 11.78%, and the economic component with 10.89%.

Keywords: Content analysis, martyrs' lifestyle, first middle school textbooks, sacred defense.

1. Assistant Professor, Department of Islamic Education, Farhangian University, Tehran, Iran, m.h.nazemi@cfu.ac.ir.

انعکاس سبک زندگی شهدا در کتاب‌های درسی متوسطه اول

محمدحسین ناظمی اشنی^۱

۸

سال پنجم
بهار و تابستان ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۱۲/۱۴

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۴/۰۵

صص: ۹۸-۷۹

شاپا چاپی: ۶۳۳۸-۲۵۳۸
الکترونیکی: ۱۶۵۵-۳۷۱۷

DOR: 20.1001.1.25386328.1402.5.8.4.6

چکیده

در همه ادیان الهی و مکاتب بشری به‌ویژه دین اسلام، مفهوم شهادت جایگاهی ارزشمند دارد. آگاهی از این اندیشه‌ها و انتظارات معنوی می‌تواند فرهنگ اصیل و ناب اسلامی و ارزش‌های پسندیده را در جامعه گسترش دهد. پژوهش حاضر درصدد بررسی میزان توجه به سبک زندگی شهدا در کتاب‌های درسی دوره اول متوسطه است. این پژوهش از جهت هدف، کاربردی و به روش توصیفی و تحلیل محتوا انجام شده است. جامعه آماری، کتاب‌های درسی آن دوره است که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، پنج عنوان و چهارده جلد کتاب شامل مطالعات اجتماعی، فرهنگ و هنر، تفکر و سبک زندگی، فارسی، پیام‌های آسمان در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم مورد بررسی قرار گرفته‌اند. بنا به یافته‌های پژوهش پنج مؤلفه اصلی و ۲۰ زیرمؤلفه از سبک زندگی شهدا احصاء گردیده است. بیشترین توجه به مؤلفه خانوادگی با ۲۶/۹۳ درصد، اجتماعی ۲۶/۱۴ درصد، فرهنگی ۲۴/۲۳ درصد، سیاسی ۱۱/۷۸ درصد و کمترین آن به مؤلفه اقتصادی ۱۰/۸۹ درصد بوده است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل محتوا، سبک زندگی شهدا، کتاب‌های درسی متوسطه اول، دفاع مقدس

مقدمه و بیان مسئله

کتاب‌های درسی در برنامه درسی کشور ایران، جایگاه ویژه‌ای دارد؛ به طوری که اغلب فعالیت‌های آموزشی مدارس در چارچوب کتاب درسی انجام می‌شود (یارمحمدیان، ۱۳۹۰: ۱۶۵). محتوای دروس، مجموعه مفاهیم، مهارت‌ها و گرایش‌هایی است که از سوی برنامه‌ریزان درسی انتخاب و سازمان‌دهی شده است (فتحی، ۱۳۹۰: ۵۵). عبارت محتوای برنامه درسی نه تنها به قسمت‌های سازمان‌یافته‌ای که به گونه‌ای منظم، یک رشته علمی را تشکیل می‌دهند، اطلاق می‌شود، بلکه شامل پدیده‌هایی است که به نحوی با رشته‌های مختلف علمی ارتباط دارند (مشایخ، ۱۳۸۹: ۳۴). با توجه به اهمیت کتاب‌های درسی، وظیفه تدوین محتوای کتاب‌های درسی بر عهده برنامه‌ریزان درسی است. انتخاب هدف، اولین عنصر برنامه درسی است (ملکی، ۱۳۸۸: ۸۹). بعد از تعیین هدف، نوبت به انتخاب محتوا می‌رسد. کتاب‌های درسی از منابعی هستند که پیام‌های مختلف را به نسل‌های بعدی منتقل می‌کند. این پیام‌ها می‌تواند در دوره ابتدایی به دلیل شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان تأثیری بیشتر بر آن‌ها داشته باشد.

یکی از مفاهیمی که باید در کتب درسی گنجانده شود، مفهوم شهادت و سبک زندگی شهدا است. آگاهی از این اندیشه‌ها و انتظارات معنوی می‌تواند فرهنگ اصیل و ناب اسلامی و ارزش‌های پسندیده را در جامعه گسترش دهد. در ایران به فاصله کمی از انقلاب اسلامی، جنگ هشت‌ساله باعث تغییرات مهمی در نظام ارزشی مردم ایران شد (طاهرپور و دیگران، ۱۳۹۹). امام خمینی (ره) جنگ با نیروهای بعثی را این گونه توصیف می‌کند: «جنگ صرفاً تحمیل وضعیتی بود که رژیم عراق بر جمهوری اسلامی ایران مستولی نمود. ایران انقلابی نه آمادگی لازم برای شروع جنگ را داشت و نه این مسئله با هویت ملی ایران هم‌خوانی داشت. مبانی دینی نظام جمهوری اسلامی از یک سو بر قاعده جهاد تأکید دارد و از سوی دیگر آن را صرفاً بر مبنای دفاع می‌پذیرد. عنوان دفاع مقدس برای جنگ تحمیلی بر همین مبنا مورد بوده و هرگونه تهاجم برای خود تهاجم محکوم می‌شود (امام خمینی، ۱۳۹۸: ج ۴، ۱۰۲). تحلیل‌هایی که جامعه شناسان غربی درباره سبک زندگی ارائه می‌دهند بر اندیشه‌های غیردینی استوار است. طبق نظریه‌های سکولار، سبک زندگی منشأ آسمانی نداشته و شریعت‌های الهی در عرصه‌های اجتماعی، خانواده، فرهنگ، سیاست و

اقتصاد دخیل نیست. در مقابل این باور، دیدگاه اسلام‌گرایان قرار دارد که نقش دین را در همه عرصه‌های زندگی انسان پررنگ می‌بیند (فاضل قانع، ۱۳۹۲: ۴۱).

مبانی نظری

مؤلفه‌های سبک زندگی شهدا با بررسی مصاحبه‌ها، کتاب‌ها، مقالات و وصیت‌نامه‌های شهدا، سیره و روش شهدای دفاع مقدس روشن می‌شود. براساس شواهد تاریخی پس از استقرار رزمندگان در نقاط مختلف و درگیری با دشمن، اندک‌اندک نوشتن افکار ارزشی و خاطره‌نویسی در قالب وصیت‌نامه اولین نوع واکنش و ارتباط فرهنگی بود که آغاز شد. آن‌ها حاوی مضامین سیاسی، اقتصادی، خانوادگی، فرهنگی و اجتماعی است و می‌تواند در مقوله مطالعات جنگ و دفاع مقدس کاربردی فراوان داشته باشد (طاهرپور و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۸۰).

۱. سیاسی

سیاست اسلامی، سیاست انبیای الهی است که در آن سعادت دنیوی و اخروی انسان‌ها نهفته است و جوامع انسانی را به سعادت می‌رساند. سیاست در اسلام به معنای هدایت جامعه و افراد به سمت صلاح است. در زیارت جامعه کبیره هم از ائمه اطهار به عنوان ساسه العباد یاد شده است. پیامبر اکرم هم برای سیاست امت مبعوث شدند (امام خمینی، ۱۳۹۸، ج ۱۳: ۴۳۱). شهید عبدالله میثمی می‌گوید: «در بین ملت ما ساده‌لوحانی هستند که ذره‌ای عقل در مغزشان نیست؛ می‌گویند چه خوب است ایران کوتاه بیاید و این آتش را بخواباند و یک آبی روی آتش بریزد. فکر می‌کنند با کوتاه آمدن ایران، مسئله حل می‌شود. ما آمریکا را شناخته‌ایم. هرزمانی که شما ایرانی‌ها کوتاه آمدید و دیدید دشمنان ما تواضع می‌کنند، بترسید. گاو که بعد از شاخ زدن کمی عقب می‌رود، فکر می‌کنید پشیمان شده است، اما عقب که می‌رود، خیلی محکم‌تر می‌زند. هرزمانی که دیدید ظالم عقب‌نشینی کرد، بدانید برای شاخ زدن محکم‌تر آماده شده است» (محمدی، ۱۳۹۰: ۱۴۰). در مورد سردار قاسم سلیمانی نوشته‌اند: «وقتی حکومت صدام کارایی خودش را از دست داده بود، آمریکایی‌ها آمدند تا به طور کامل حذفش کنند. وقتی آمریکایی‌ها وارد عراق شده بودند، عده‌ای مجاهدان عراقی برای مشورت آمدند پیش حاجی. می‌خواستند با آمریکا همکاری کنند در کشتن صدام. حاجی خیلی نطق کوبنده‌ای کرد. می‌گفت: «دشمنی ما با صدام معنایش این نیست

که با آمریکایی‌ها دوست هستیم و برویم دست توی دستش بگذاریم و برای نابودی صدام با آن‌ها همکاری کنیم». جای دیگر مطرح شده: «آمریکایی‌ها ریخته بودند توی نجف و شایعه شده بود که می‌خواهند بیایند سراغ حرم. خیلی از مجاهدان حتی مردم عادی عراق هم آمده بود برای دفاع از حرم. مقررمان نزدیک حرم حضرت علی (ع) بود. همان روزها حاجی با یک دشداشه عربی آمد مقرر. پرسیدم: چطور خودت را رسوندی اینجا؟ چطورش را نگفت؛ ولی گفت: «اومدم تا آمریکایی‌ها رو از نجف بندازم بیرون». با مدیریتش خیلی از فرماندهان عراقی را شناسایی کرد و گروه‌های مقاومت را آورد پای کار و شر آمریکایی‌ها را برای همیشه از سر مردم عراق کم کرد» (طهماسبی، ۱۳۹۸: ۴۴).

۲. اقتصادی

مسائل اقتصادی در سیره شهدا دارای وجوه مختلفی است. سردار شهید همت دنیا را با نگاه اسلامی تبیین می‌کند و خطاب به والدین خود می‌نویسد: «پدر و مادر مهربان، روشن است که من زندگی را دوست دارم؛ دنیا چیزی نیست که انسان از آن فراری باشد. وقتی که پیامبر اکرم (ص) دنیا را کشتزار سرای باقی می‌داند، چگونه می‌شود من، از این مزرعه پر بار بیزار شوم. ولی دل به دنیا بستن را نمی‌پسندم، خود را به دنیا نمی‌آلایم، خود را سرگرم این دنیای فانی و نمی‌سازم، از جهان ابدی و از نعمت‌های جنات عدن غفلت نمی‌ورزم و شخصیت حقیقی خود را که مقام خلیفه‌الله است، به فراموشی نمی‌سپارم. پدر و مادر گران قدر، من زندگی را دوست دارم، ولی نه آن قدر که آلوده شوم و خویشتن را گم کنم. علی‌وار زیستن و حسین‌وار شهید شدن را دوست دارم. الگوی یک مؤمن، از قید هوی و هوس رستن است و من این الگو را نیز دوست دارم» (جعفری نژاد، ۱۳۸۴: ۲۱). «شهید حسین خرازی علاوه بر بی‌اعتنایی به دنیا، هیچ موقع به مقام هم دل‌بستگی نداشت و می‌گفت: «مقام فایده‌ای ندارد، من علاقه‌مندم که بی‌آلایش در میان بسیجی‌ها باشم و به درد دل آن‌ها برسم». بیشتر شب‌ها به سنگرها یا خوابگاه‌ها سرکشی می‌کرد. اصولاً حاج حسین، رزمنده متقی و خداترس بود؛ هر چه انجام می‌داد برای رضای خدا بود؛ هر لحظه آماده شهادت بود. بعد از عملیات خیبر که دستش قطع شده بود، به دیدارش رفتم؛ به بنده گفتم: ما در این دنیا هیچ کار عمده‌ای نداریم، غیر از جهاد فی سبیل الله و سرانجام هم در این راه به دیگر دوستان و رفقای پیوست. او در لباس پوشیدن این قدر ساده بود که از هر لباس خود مدت زیادی

استفاده می‌کرد، به حدی که کهنه می‌شد. وقتی به ایشان می‌گفتند که لباس جدیدی بگیرد، می‌گفت: من اختیار دارم به اندازه نیازم از بیت‌المال مسلمین بردارم، اما به خودم اجازه نمی‌دهم و تا حد امکان از همین لباس‌ها استفاده می‌کنم» (منصوری لاریجانی، ۱۳۸۸: ۳۵۷).

عباس قطایا یکی از راویان دفاع مقدس می‌گوید: «همراه مهندس شهید حسن شاطری و یکی از اهالی بقاع رفته بودیم شناسایی منطقه‌ای. موقع ناهار که شد، مهندس به او گفت: برو برای ناهار غذا سفارش بده. ما سه نفر بودیم؛ اما چون آن شخص ارادت ویژه‌ای به شهید شاطری داشت، شش تا غذا گرفت. مهندس از این کار او خیلی ناراحت شد. اما کار از کار گذشته بود. وقتی سیر شدیم، مهندس از کارگر رستوران ظرف یک بار مصرف خواست تا باقی‌مانده غذا را با خودمان ببریم. در مسیر ضاحیه پیرمرد گدایی کمک خواست. مهندس گفت: پول را می‌خواهی چه کنی؟ گفت: گرسنه‌ام. مهندس غذا را به او داد و گفت: اگر گرسنه باشی همین کفایت می‌کند.»

در جای دیگر می‌گوید: «رابطه من و مهندس خیلی گرم بود. سعی‌ام این بود که ناراحتش نکنم، او هم رفتاری بسیار مهربانانه با من داشت؛ اما یک بار خیلی از دستم عصبانی شد. از من یک برگ دستمال کاغذی خواست. من از روی محبتی که به او داشتم چهار برگ دادم. با عصبانیت نگاهم کرد و گفت: عباس من یک دستمال خواستم چرا چهارتا دادی؟ این نشانه نه تنها نشانه محبت نیست؛ بلکه علامت اسراف است. اگر تو مرا دوست داشته باشی وقتی از تو چهار برگ دستمال بخواهم، اگر بدانی که فقط به یکی احتیاج دارم، همان یکی را باید بدهی.» (الامین، ۱۳۹۷: ۱۳۳).

۳. اجتماعی

بعضی گمان کرده‌اند تعلیمات و دستورات اسلام، مخصوص شأن فردی انسان بوده و به جنبه‌های اجتماعی بی‌اعتنا است؛ یعنی هدف اسلام، تکامل فردی است و اقتصاد، اجتماع، اخلاق جمعی، سیاست و حکومت در قاموس اسلام مشاهده نمی‌شود. اما با توجه به آیات قرآن کریم مشخص می‌شود خداوند متعال علاوه بر اهتمام به زندگی فردی و تربیت شخص و تعدیل رفتار ظاهری، به جنبه اجتماعی زندگی انسان نیز توجه دارد و هیچ افراط و تفریطی در این زمینه را نمی‌پذیرد (جوادی آملی، ۱۳۹۱: ۳۱). در آیه ششم سوره مبارکه تحریم، هم به اخلاق فردی و هم به اخلاق اجتماعی اشاره شده است (قوا انفسکم و اهلیکم نارا). در آیه ۱۳ سوره مبارکه حجرات

نیز اصل زندگی اجتماعی انسان تثبیت شده است و می‌فرماید «شما فقط افراد نیستید بلکه گذشته از جنبه فردی، شما را قبیله بزرگ قرار دادیم (یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل...)». امام خمینی (ره) در این رابطه می‌فرماید: «دین اسلام در ابتدای تأسیس، گرفتار قوم یهود شد و تبلیغات دینی را اول آن‌ها شروع کردند و گستره آن تا امروز ادامه دارد. بعد از آن‌ها نوبت به عده دیگری رسید که بدتر از یهودند. این‌ها از سیصد سال پیش به جوامع اسلامی راه پیدا کردند و برای رسیدن به منافع استعماری خود لازم دیدند که زمینه‌هایی فراهم سازند تا اسلام را نابود کنند. آنان که احکام اسلام را مانعی در مقابل منافع مادی خود می‌دیدند، نیروهایی در حوزه‌های علمیه درست کردند و عده‌ای هم در دانشگاه‌ها، تا دین اسلام را تحریف نمایند. کارهایی کردند که عده‌ای از افراد تحصیل کرده دچار اشتباه شدند. تبلیغ کردند که دین اسلام، جامع نیست. برای جامعه قانون ندارد. اسلام فقط احکام حیض و نفاس است. اخلاقیاتی هم دارد اما مربوط به زندگی و اداره جامعه چیزی ندارد» (امام خمینی، ۱۳۷۵: ۶).

مقام معظم رهبری در طول سال‌های گذشته در دیدارهای مختلف خود با جوانان موضوعات مختلفی که نیاز جوانان امروز جامعه است، مطرح نموده که سبک زندگی اسلامی یکی از آنهاست. ایشان در سال ۱۳۹۱ در دیدار با جوانان استان خراسان شمالی به این موضوع پرداختند و آن را بخش مهم پیشرفت و تمدن‌سازی نوین اسلامی خواندند و با دعوت از نخبگان برای پرداختن به این مفهوم مهم، بر آسیب‌شناسی وضع موجود سبک زندگی در ایران تأکید نمودند. از آن زمان، موضوع سبک زندگی اسلامی بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفت. جامعه‌شناسان سبک زندگی را الگوی روزمره می‌دانند که دربرگیرنده روش‌های پسندیده فردی است. به عبارت دیگر سبک زندگی را می‌توان الگوهای روابط اجتماعی، سرگرمی، نحوه مصرف و چگونگی رسیدن به اهداف دانست و نگرش‌ها، ارزش‌ها و جهان‌بینی فرد وابسته به آن را منتقل می‌کند (آزاد ارمکی، ۱۳۹۲: ۲۳۱).

۴. خانوادگی

اهتمام به مسائل خانوادگی در زندگی شهدا بسیار مشهود است. درباره سیره خانوادگی شهید خمیری می‌نویسند: «شبی با تعدادی از برادران متأهل همکار، شام را دعوت شهید خمیری بودیم. از لحظه ورود به منزل شهید تا هنگام خداحافظی، صحنه‌های زیبایی از اخلاق و رفتار ایشان در خانه

دیدیم که با توجه به عرف مردم منطقه، برایمان تازگی داشت. آن شب، شهید شخصاً سفره را پهن کرد، ظروف محتوی غذا را از آشپزخانه آورد و داخل سفره گذاشت و پس از صرف شام، ضمن تمیز کردن سفره، ظروف را جمع کرده و به آشپزخانه برگرداند. ایشان به گونه‌ای در امور جاری خانه و پذیرایی از مهمانان با همسرش همکاری می‌کرد که تعجب همگان را برانگیخت. ما که از این همه احترام و تواضع شهید در برابر همسرش متعجب شده بودیم، هنگام خداحافظی به ایشان گفتیم: «این چه کاری بود که کردید؟ این گونه کارها، کار مرد نیست.» شهید خیلی جدی گفت: «چه اشکالی دارد که انسان در محیط خانه به تأسی از بزرگان دین به همسرش کمک کند.» آری یکی از افتخارات شهید این بود که سعادت آن را دارد تا در امور منزل به همسرش کمک کند» (فراهانی، ۱۳۷۵: ۱۰۵).

در سیره یکی دیگر از شهدا نوشته‌اند: «با سرفه‌های مکررش، علامت سؤالی در ذهنم نقش بست. به تقاضای مادر، سفره پهن شد. ادویه‌ای را که استفاده می‌کرد، اشتها برانگیز بود. بسم‌الله گفتیم. سروصدای قاشق و بشقاب و خالی شدن ظرف‌ها، خبر از دل‌چسب بودن غذا می‌داد. «محسن» مقداری از غذا را خورد و کنار کشید. سرفه، امانش نمی‌داد. نگاهش بین ظرف غذا و نگاه مادر سرگردان بود. محسن جان! چرا نمی‌خوری؟ میل ندارم! کافی است! دل‌وایس بودم. بر اثر جراحت شیمیایی آسیب دیده بود. وقتی سرفه‌هایش شدت گرفت، برای فرار از نگاه‌های نگرانمان، از خانه خارج شد. عقربه‌های ساعت پنج و نیم بعدازظهر را نشان می‌داد. با شنیدن صدای زنگ منزل، چادربه‌سر کشیدم و در راه باز کردم. «محسن» با دوستش بود. مقداری دارو در دست داشت. هر دو به داخل اتاق رفتند. دوستش چند لحظه قبل از خداحافظی، درحالی که از شرم سرش را پایین انداخته قبل، گفت: ببخشید! عرضی داشتم. بفرمائید! با صدای آرام ادامه داد: امروز که با محسن به دکتر رفتیم، از طرف پزشک معالجتش مورد سرزنش قرار گرفت. نباید غذای ادویه‌دار بخورد. محسن در جواب می‌گفت: آقای دکتر! سنی از مادرم گذشته! دلم نمی‌خواهد به او دستور بدهم که برایم غذای مخصوصی درست کن! من هم از غذایی که برای همه آماده شده بود، خوردم» (ابول‌اولا، ۱۳۸۶: ۹۱).

«شهید عباس مطیعی اهل اصفهان بود. جوان خوبی بود. روزی چند بار با عصا می‌آمد و به یکی از دوستان خود سر می‌زد. خانم پرستار خیلی خوب بود؛ با حجاب و فعال. برای خدمت به

جانبازان، از هیچ چیز دریغ نمی‌کرد. همین خوبی‌هایش باعث دردسرش شده بود. چشم جانباز اصفهانی گیر کرده بود. واسطه‌های زیادی فرستاده بود. چند بار هم خودش شخصاً با او صحبت کرده بود؛ اما هر بار، جواب منفی می‌شنید. حق داشت. زندگی با جانباز آن‌هم جانباز درصد بالا سخت بود. یک روز به پرستار گفت: «مهم‌تر از دنیا، آخرت است! می‌دانم زندگی با یک جانباز مشکل است؛ اما تو با این کار، آخرت خودت را تضمین می‌کنی. واقعاً سختی دنیا به راحتی آخرت نمی‌ارزد؟». با صحبت‌های گرم خود بالاخره موافقتش را گرفت. در همان بیمارستان مراسم عقد برقرار شد» (دخانیان، ۱۳۸۴: ۵۷).

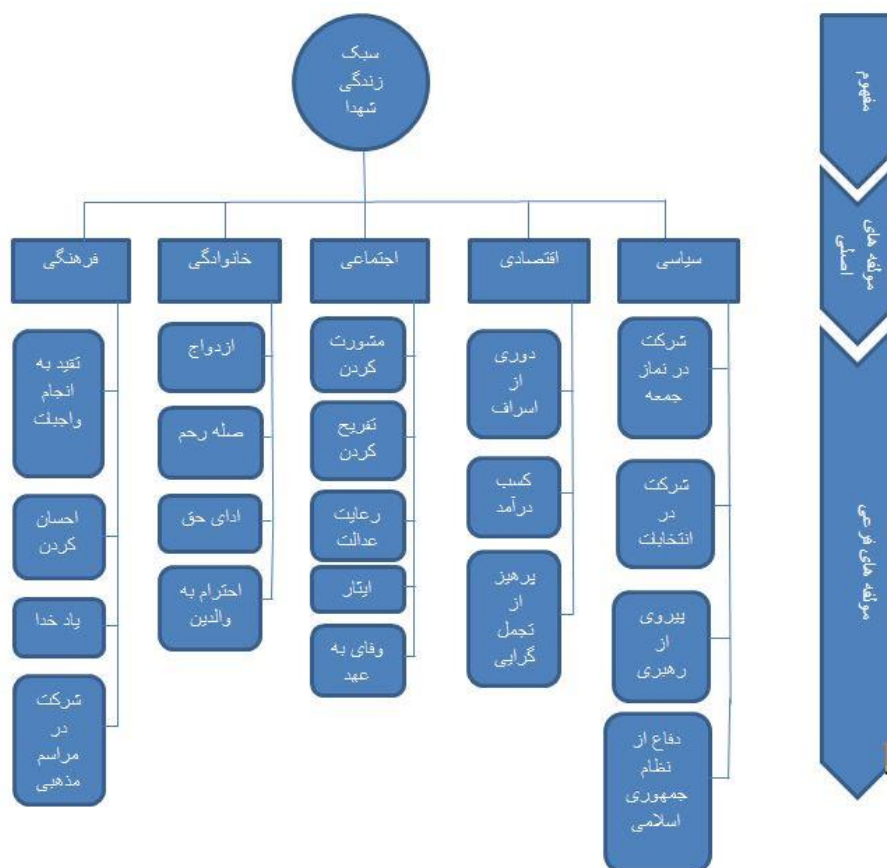
۵. فرهنگی

مباحث فرهنگی در سیره شهدا انعکاس‌های متعددی داشته است. «در عملیات کربلای دو، شهید محمود کاوه، فرمانده لشکر ۵۵ ویژه شهدا، کار عجیبی انجام داد. نفرات خط‌شکن را که جلو فرستاد، آمد و نمازی دورکعتی را اقامه کرد. بعد از نماز گفت: این نماز را فقط به دو علت خواندم، علت اول برای پیروزی بچه‌های خط‌شکن و بعد... یکی از بچه‌ها پرسید: بعد چه؟ گفت: دلم می‌خواهد اگر خدا لایقم بداند، این نماز آخرین نمازم باشد؛ و خدا لایقش دانست. شهید محمود کاوه در همان عملیات شهید شد» (شاه رضایی، ۱۳۸۷: ۹۶).

«در فاو بودیم؛ برای عملیات والفجر هشت، شب بسیار سختی را گذرانیدیم. دشمن آتش بارانمان می‌کرد. من و دو نفر دیگر از بچه‌ها نماز نخوانده بودیم. دنبال مکانی برای خواندن نماز می‌گشتیم. سنگری را پیدا کردیم پر از نیرو. مجبور شدیم تک‌تک برویم آنجا، بایستیم به خواندن نماز. نمازمان را که خواندیم، از سنگر بیرون آمدیم. در غرب رودخانه اروندرود به یک نفر مجروح برخوردیم. خوابیده بود در قایقی، می‌خواست برود آن طرف رود. توانایی‌اش را نداشت. نگاه به هم کردیم؛ تصمیم گرفتیم هر جا که می‌خواهد، ببریمش. سوار قایق شدیم؛ زدیم به آب. سکوت بسیار عجیبی بود. میان رودخانه بودیم که گفت: من هنوز نماز نخوانده‌ام. گفتیم: با این زخم‌ها و تن و بدن چگونه می‌خواهی نماز بخوانی؟ می‌خواستیم مانع خونریزی‌اش شویم. گفت: مشکلی نیست. چند تا زخم کوچولو است، زیاد اذیت نمی‌کند و بلند شد ایستاد و نمازش را ایستاده در قایق خواند» (شاه رضایی، ۱۳۸۷: ۹۳).

«حاج حسن طهرانی مقدم همیشه نوجوانان و جوان‌ها را با خودش جمع می‌کرد می‌برد کوهنوردی. بودند در بین بچه‌ها کسانی که حرمت ایشان را آن‌طور که لازم بود ادا نمی‌کردند. حتی یکی از بچه‌ها بود که ایشان را با اسم کوچک صدا می‌کرد. این فضا خیلی اذیت‌م می‌کرد. یک بار بهش گفتم: حاج حسن! اگه اجازه بدهی می‌خواهم به این شخصی که شما را با اسم کوچک صدا می‌کند، تذکری دهم. ایشان ممانعت کرد و گفت: این بچه‌ها الآن با فضای اینترنتی و مجازی سروکار دارند. کوچه و خیابان هم که پر از گناه است. همین که ما بتوانیم یک ساعت این‌ها را از آن محیط گناه دور کنیم، این یعنی چکیده و حاصل تمام کار کوهنوردی ما» (بختیاری، ۱۳۹۵: ۹۷).

مدل مفهومی سبک زندگی شهدا

پیشینه پژوهش

مقیم (۱۳۹۷) در مقاله‌ای به بررسی مؤلفه‌های سبک زندگی شهدای مدافع حرم پرداخته است. هدف پژوهش وی این است که اندیشه و عمل و سلوک والای شهدای مدافع حرم را در قالب مضامین سبک زندگی، شناسایی و مورد بررسی قرار دهد. برای این منظور، ۲۷ وصیت نامه با روش تحلیل محتوای کیفی بررسی و تعداد ۲۵۳ کد حاصل از آن، در قالب چهار مؤلفه ولایت پذیری با ابعاد نگرش ولایی و رفتار ولایی (۱۱ شاخص)، هدف از جهاد و شهادت با ابعاد نیروی محرکه عشق و احساس مسئولیت دینی (۱۳ شاخص)، ویژگی‌های شخصیتی با ابعاد روابط اجتماعی، خصوصیات فردی و انضباط مالی (۲۸ شاخص) و توصیه‌ها با ابعاد عبادی معنوی و سیاسی اجتماعی ۲۵ شاخص، دسته‌بندی کرده است.

تاج‌بخش (۱۴۰۰) در پژوهشی به واکاوی مؤلفه‌های سبک زندگی شهید سلیمانی پرداخته است. محقق در این پژوهش درصدد برآمده تا به مؤلفه‌های سبک زندگی سردار دل‌ها از منظر جوانان دست یابد. روش نمونه‌گیری برای پژوهش کیفی وی از نوع روش نمونه‌گیری هدفمند و نظری می‌باشد. تکنیک جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق، مصاحبه نیمه ساختاریافته بوده است. در این پژوهش از ۲۵ نفر از جوانان سنین بین ۱۸ تا ۳۵ سال شهرستان نیریز فارس مصاحبه گرفته شده است. پس از تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی، پنج مؤلفه اصلی سبک زندگی فرد محور (مهربانی، تواضع و فروتنی، ساده زیستی، شهرت‌گریزی، دنیا‌گریزی، عزت نفس، قاطعیت، آرامش و طمأنینه)، سبک زندگی اجتماع‌محور (مردمی بودن، وحدت‌آفرینی، کمک به هم‌نوعان)، سبک زندگی مدیریت‌محور (توانمندی و نبوغ نظامی، دشمن‌شناسی، شجاعت، مدیریت جهادی، قدرت تدبیر، مهارت ارتباطی)، سبک زندگی سیاست‌محور (همگرایی منطقه‌ای، استکبارستیزی، فراجناحی و قدرت تحلیل و درک شرایط سیاسی، ولایت‌مداری)، سبک زندگی دین‌محور (خودسازی معنوی و خدامحوری، روحیه شهادت‌طلبی، تفکر عاشورایی، ارادت و تمسک به معصومین (ع) شناسایی کرده است. بنابه یافته‌های این پژوهش توجه به شاخص‌های سبک زندگی این شهید والامقام، می‌تواند جوانان را در مقابل توطئه‌های سوء و مخرب بیگانگان بیمه نموده و درعین حال اصلاح رفتارهای ناپسند اجتماعی را تسریع بخشد.

رضانژاد (۱۳۹۷) در مقاله‌ای به نماز و آثار آن در سیره و وصیت‌نامه‌های شهدا اشاره کرده است. نگارنده بر آن است که با تکیه بر وصایا و سیره عملی شهدا «جایگاه نماز و اهمیت آن» را از منظر ایشان مورد تحلیل قرار دهد. بنابراین با مطالعه وصایا و زندگی‌نامه‌های موردنظر، مشخص شد که ۱۵۲ مورد از وصایا به موضوع اهمیت اقامه نماز اشاره داشته است که در چهار بخش: - تأکید عمومی بر اقامه نماز - خواندن نماز در اول وقت - شرکت در نماز جمعه و نماز جماعت - بازتاب کلام بزرگان دین در خصوص نماز در وصایای شهدا، مورد مطالعه قرار گرفته است.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش، روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای است. نوع تحقیق در این پژوهش، کمی و ازلحاظ ماهیت، کاربردی است. جهت تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای مقوله‌ای استفاده شده است. جامعه آماری آن شامل کتاب‌های درسی دوره اول متوسطه می‌باشد که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، پنج عنوان و چهارده جلد کتاب شامل مطالعات اجتماعی، فرهنگ و هنر، تفکر و سبک زندگی، فارسی، پیام‌های آسمان در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم مورد بررسی قرار گرفته‌اند. پس از بررسی کتاب‌های مدنظر، مؤلفه‌های سبک زندگی شهدا در آن‌ها استخراج و به داده‌های کمی تبدیل شده است. ابزاری که در این پژوهش جهت گردآوری داده‌ها استفاده شده، چک‌لیستی است که از محتوای کتاب‌های درسی ساخته شده است. به این صورت که ابتدا پژوهش‌های مرتبط با مؤلفه‌های سبک زندگی شهدا مورد بررسی قرار گرفت و مؤلفه‌های مرتبط با آن استخراج شد (جدول ۱). جهت اطمینان از نتیجه، این جدول در اختیار گروهی از متخصصان عرصه جامعه‌شناسی اسلامی قرار گرفته و تأیید شد. در ادامه، محتوای کتاب‌های درسی هدف (متن درس، تصاویر، تمرین‌ها و جداول) با لحاظ این مؤلفه‌ها و شاخص‌ها مطالعه شد و نتایج در چک‌لیست قرار گرفت. برای پایایی ابزار از تکنیک اجرای مجدد استفاده شد؛ یعنی لیست نهایی به صورت مجزا و هم‌زمان در اختیار تحلیل‌گر دیگری نیز قرار گرفت که چند درس از برخی کتاب‌ها را بررسی کند. ضریب همبستگی داده‌ها ۸۹ درصد بود. با توجه به اینکه روش پژوهش، بررسی محتوای کتب درسی بود، تحلیل آماری داده‌های پژوهش، به صورت توصیفی انجام شد و

در این ارتباط از شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی چون فراوانی، درصد، میانگین، رتبه‌بندی و جداول توصیفی استفاده شده است.

سؤالات پژوهش

- ۱- میزان توجه کتاب‌های درسی متوسطه اول به سبک زندگی شهدا به چه میزان است؟
- ۲- بیشترین توجه و کمترین توجه مربوط به کدام کتاب‌های درسی است؟

یافته‌های پژوهش

جدول ۱- (جزئیات کتاب‌های درسی)

پایه	عنوان کتاب	تعداد فصل یا بخش	تعداد درس	تعداد صفحات
هفتم	مطالعات اجتماعی	۱۰	۲۰	۱۸۵
	فرهنگ و هنر	۵	۳۴	۱۲۲
	تفکر و سبک زندگی	۷	*	۱۵۷
	فارسی	۶	۱۷	۱۸۴
	پیام‌های آسمان	۵	۱۵	۱۵۹
هشتم	مطالعات اجتماعی	۱۲	۲۴	۱۹۷
	فرهنگ و هنر	۲	۱۷	۱۳۶
	تفکر و سبک زندگی	۷	*	۲۰۶
	فارسی	۶	۱۷	۱۵۰
	پیام‌های آسمان	۶	۱۵	۱۲۶
نهم	مطالعات اجتماعی	۱۲	۲۴	۱۹۰
	فرهنگ و هنر	۵	۲۸	۱۷۵
	فارسی	۶	۱۷	۱۶۰
	پیام‌های آسمان	۵	۱۲	۱۴۳

تحلیل محتوای مجموع کتب مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه

در بخش تصاویر، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه خانوادگی با ۷۶ فراوانی (۳۲/۳۴ درصد)، اجتماعی با ۶۵ فراوانی (۲۷/۶۵ درصد)، فرهنگی با ۵۶ فراوانی (۲۳/۸۵ درصد)، اقتصادی با ۲۸ فراوانی (۱۱/۹۱ درصد) و سیاسی با ۱۰ فراوانی (۴/۲۵ درصد) می‌باشد.

در بخش فعالیت، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه فرهنگی با ۶۵ فراوانی (۳۰/۹۵ درصد)، خانوادگی با ۵۴ فراوانی (۲۵/۷۳ درصد)، اجتماعی با ۴۵ فراوانی (۲۱/۴۲) و سیاسی با ۱۲ فراوانی (۵/۷۱ درصد) می‌باشد.

در بخش متن کتاب‌ها، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به اجتماعی با ۹۹ فراوانی (۲۸/۸۰ درصد)، خانوادگی با ۸۰ فراوانی (۲۳/۲۵ درصد)، سیاسی با ۶۷ فراوانی (۱۹/۴۷ درصد) و اقتصادی با ۲۲ فراوانی (۶/۳۹ درصد) می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب اجتماعی از مجموع ۷۸۹ بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه خانوادگی با ۲۱۰ فراوانی (۲۶/۶۴ درصد)، اجتماعی با ۲۰۹ فراوانی (۲۶/۴۸ درصد)، فرهنگی با ۱۹۷ فراوانی (۲۴/۹۶ درصد)، سیاسی با ۸۹ فراوانی (۱۱/۲۸ درصد) و اقتصادی با ۸۴ فراوانی (۱۰/۶۴ درصد) می‌باشد.

جدول ۲- (محتوای مجموع کتب مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه)

مؤلفه‌های اصلی	تصویر		فعالیت		متن		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
سیاسی	۱۰	۴/۲۵	۱۲	۵/۷۱	۶۷	۱۹/۴۷	۸۹	۱۱/۲۸
اقتصادی	۲۸	۱۱/۹۱	۳۴	۱۶/۱۹	۲۲	۶/۳۹	۸۴	۱۰/۶۴
اجتماعی	۶۵	۲۷/۶۵	۴۵	۲۱/۴۲	۹۹	۲۸/۸۰	۲۰۹	۲۶/۴۸
خانوادگی	۷۶	۳۲/۳۴	۵۴	۲۵/۷۳	۸۰	۲۳/۲۵	۲۱۰	۲۶/۶۴
فرهنگی	۵۶	۲۳/۸۵	۶۵	۳۰/۹۵	۷۶	۲۲/۰۹	۱۹۷	۲۴/۹۶
کل	۲۳۵	۱۰۰	۲۱۰	۱۰۰	۳۴۴	۱۰۰	۷۸۹	۱۰۰

تحلیل محتوای مجموع کتب فرهنگ و هنر دوره اول متوسطه

در بخش تصاویر، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه خانوادگی با فراوانی ۶۹ (۳۲/۲۴) درصد، اجتماعی با فراوانی ۶۰ (۲۸/۰۳) درصد، فرهنگی با فراوانی ۴۸ (۲۲/۴۵) درصد، اقتصادی با فراوانی ۲۵ (۱۱/۶۸) درصد و سیاسی با فراوانی ۱۲ (۵/۶) درصد می‌باشد.

در بخش فعالیت، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه فرهنگی با فراوانی ۵۹ (۳۱/۸۹) درصد، خانوادگی با فراوانی ۵۱ (۲۷/۵۶) درصد، اجتماعی با فراوانی ۴۴ (۲۳/۸۷) درصد، اقتصادی با فراوانی ۲۲ (۱۱/۸۸) درصد و سیاسی با فراوانی ۹ (۴/۸) درصد می‌باشد.

در بخش متن کتاب‌ها بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه اجتماعی با فراوانی ۹۰ (۲۹/۲۲) درصد، خانوادگی با فراوانی ۷۷ (۲۵) درصد، فرهنگی با فراوانی ۶۵ (۲۱/۱۰) درصد، سیاسی با فراوانی ۵۸ (۱۸/۸۴) درصد و اقتصادی با فراوانی ۱۸ (۵/۸۴) درصد می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب فرهنگ و هنر از مجموع ۷۰۷ فراوانی بیشترین مورد به ترتیب برای مؤلفه خانوادگی با فراوانی ۱۹۷ (۲۷/۸۶) درصد، اجتماعی با فراوانی ۱۹۴ (۲۷/۴۶) درصد، فرهنگی با فراوانی ۱۷۲ (۲۴/۳۲) درصد، سیاسی با فراوانی ۷۹ (۱۱/۱۷) درصد و اقتصادی با فراوانی ۶۵ (۹/۱۹) درصد می‌باشد.

جدول ۳- (محتوای مجموع کتب فرهنگ و هنر دوره اول متوسطه)

مؤلفه‌های اصلی	تصویر		فعالیت		متن		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
سیاسی	۱۲	۵/۶	۹	۴/۸	۵۸	۱۸/۸۴	۷۹	۱۱/۱۷
اقتصادی	۲۵	۱۱/۶۸	۲۲	۱۱/۸۸	۱۸	۵/۸۴	۶۵	۹/۱۹
اجتماعی	۶۰	۲۸/۰۳	۴۴	۲۳/۸۷	۹۰	۲۹/۲۲	۱۹۴	۲۷/۴۶
خانوادگی	۶۹	۳۲/۲۴	۵۱	۲۷/۵۶	۷۷	۲۵	۱۹۷	۲۷/۸۶
فرهنگی	۴۸	۲۲/۴۵	۵۹	۳۱/۸۹	۶۵	۲۱/۱۰	۱۷۲	۲۴/۳۲
کل	۲۱۴	۱۰۰	۱۸۵	۱۰۰	۳۰۸	۱۰۰	۷۰۷	۱۰۰

تحلیل محتوای مجموع کتب فارسی دوره اول متوسطه

در بخش تصاویر بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های خانوادگی با فراوانی ۱۰۵ (۲۸/۳۰ درصد)، اجتماعی با فراوانی ۹۹ (۲۶/۶۸ درصد)، فرهنگی با فراوانی ۸۷ (۲۳/۴۵ درصد)، اقتصادی با فراوانی ۴۹ (۱۳/۲۰ درصد) و سیاسی با فراوانی ۳۱ (۸/۳۵ درصد) می‌باشد.

در بخش فعالیت، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه فرهنگی با فراوانی ۷۵ (۲۶/۷۸ درصد)، اجتماعی با فراوانی ۷۰ (۲۵ درصد)، خانوادگی با فراوانی ۶۶ (۲۳/۵۷ درصد)، اقتصادی با فراوانی ۴۲ (۱۵ درصد) و سیاسی با فراوانی ۲۷ (۹/۶۴ درصد) می‌باشد.

در بخش متن کتاب‌ها، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های خانوادگی با فراوانی ۱۱۰ (۲۶/۱۹ درصد)، اجتماعی با فراوانی ۱۰۲ (۲۴/۲۸ درصد)، سیاسی با فراوانی ۸۸ (۲۰/۹۵ درصد)، فرهنگی با فراوانی ۸۵ (۲۰/۲۳ درصد) و اقتصادی با فراوانی ۳۵ (۸/۳۳ درصد) می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب فارسی از مجموع ۱۰۷۱ فراوانی، بیشترین مورد به ترتیب مربوط به مؤلفه خانوادگی با فراوانی ۲۸۱ (۲۶/۲۳ درصد)، اجتماعی با فراوانی ۲۷۱ (۲۵/۳۰ درصد)، فرهنگی با ۲۴۷ (۲۳/۰۶ درصد)، سیاسی با ۱۴۶ (۱۳/۶۳ درصد) و اقتصادی با ۱۲۶ (۱۱/۷۶ درصد) می‌باشد.

جدول ۴- (محتوای مجموع کتب فارسی دوره اول متوسطه)

مؤلفه‌های اصلی	تصویر		فعالیت		متن		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
سیاسی	۳۱	۸/۳۵	۲۷	۹/۶۴	۸۸	۲۰/۹۵	۱۴۶	۱۳/۶۳
اقتصادی	۴۹	۱۳/۲۰	۴۲	۱۵	۳۵	۸/۳۳	۱۲۶	۱۱/۷۶
اجتماعی	۹۹	۲۶/۶۸	۷۰	۲۵	۱۰۲	۲۴/۲۸	۲۷۱	۲۵/۳۰
خانوادگی	۱۰۵	۲۸/۳۰	۶۶	۲۳/۵۷	۱۱۰	۲۶/۱۹	۲۸۱	۲۶/۲۳
فرهنگی	۸۷	۲۳/۴۵	۷۵	۲۶/۷۸	۸۵	۲۰/۲۳	۲۴۷	۲۳/۰۶
کل	۳۷۱	۱۰۰	۲۸۰	۱۰۰	۴۲۰	۱۰۰	۱۰۷۱	۱۰۰

تحلیل محتوای مجموع کتب تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه

در بخش تصاویر، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه خانوادگی با فراوانی ۷۹ (۳۲/۱۱) درصد، اجتماعی با ۶۷ (۲۷/۲۳) درصد، فرهنگی با ۵۸ (۲۳/۵۷) درصد، اقتصادی با ۳۰ (۱۲/۱۹) درصد و سیاسی با ۱۲ (۴/۸۷) درصد می‌باشد.

در بخش فعالیت، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه فرهنگی با فراوانی ۶۷ (۳۰/۳۱) درصد، خانوادگی با ۵۶ (۲۵/۳۳) درصد، اجتماعی با ۴۸ (۲۱/۷۱) درصد، اقتصادی با ۳۶ (۱۶/۲۸) درصد و سیاسی با ۱۴ (۶/۳۳) درصد می‌باشد.

در بخش متن کتاب‌ها، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های اجتماعی با فراوانی ۹۲ (۲۸/۴۸) درصد، خانوادگی با ۷۹ (۲۴/۴۵) درصد، فرهنگی با ۷۱ (۲۱/۹۸) درصد، سیاسی با ۶۰ (۱۸/۵۷) درصد و اقتصادی با ۲۱ (۶/۵۰) درصد می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب تفکر و سبک زندگی از مجموع ۷۹۰ مورد، بیشترین تکرار به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های خانوادگی با فراوانی ۲۱۴ (۲۷/۰۸) درصد، اجتماعی با ۲۰۷ (۲۶/۲۰) درصد، فرهنگی با ۱۹۶ (۲۴/۸۱) درصد، اقتصادی با ۸۷ (۱۱/۰۱) درصد و سیاسی با ۸۶ (۱۰/۸۸) درصد می‌باشد.

جدول ۵- (محتوای مجموع کتب تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه)

مؤلفه‌های اصلی	تصویر		فعالیت		متن		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
سیاسی	۱۲	۴/۸۷	۱۴	۶/۳۳	۶۰	۱۸/۵۷	۸۶	۱۰/۸۸
اقتصادی	۳۰	۱۲/۱۹	۳۶	۱۶/۲۸	۲۱	۶/۵۰	۸۷	۱۱/۰۱
اجتماعی	۶۷	۲۷/۲۳	۴۸	۲۱/۷۱	۹۲	۲۸/۴۸	۲۰۷	۲۶/۲۰
خانوادگی	۷۹	۳۲/۱۱	۵۶	۲۵/۳۳	۷۹	۲۴/۴۵	۲۱۴	۲۷/۰۸
فرهنگی	۵۸	۲۳/۵۷	۶۷	۳۰/۳۱	۷۱	۲۱/۹۸	۱۹۶	۲۴/۸۱
کل	۲۴۶	۱۰۰	۲۲۱	۱۰۰	۳۲۳	۱۰۰	۷۹۰	۱۰۰

تحلیل محتوای مجموع کتب پیام‌های آسمان دوره اول متوسطه

در بخش تصاویر، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های خانوادگی با فراوانی ۸۱ (۳۱/۳۹ درصد)، اجتماعی با ۶۹ (۲۶/۷۴ درصد)، فرهنگی با ۶۲ (۲۴/۰۳ درصد)، اقتصادی با ۳۲ (۱۲/۴۰ درصد) و سیاسی با ۱۴ (۵/۴۲ درصد) می‌باشد.

در بخش فعالیت، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های فرهنگی با فراوانی ۶۹ (۳۰/۲۶ درصد)، خانوادگی با ۵۸ (۲۵/۴۳ درصد)، اجتماعی با ۴۷ (۲۰/۶۱ درصد)، اقتصادی با ۳۸ (۱۶/۶۶ درصد) و سیاسی با ۱۶ (۷/۰۱ درصد) می‌باشد.

در بخش متن کتاب‌ها، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های اجتماعی با فراوانی ۹۵ (۲۸/۶۱ درصد)، خانوادگی با ۸۳ (۲۵ درصد)، فرهنگی با ۶۹ (۲۰/۷۸ درصد)، سیاسی با ۶۲ (۱۸/۶۷ درصد) و اقتصادی با ۲۳ (۶/۹۲ درصد) می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب پیام‌های آسمان از مجموع ۸۱۸ مورد، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های خانوادگی با ۲۲۲ (۲۷/۱۳ درصد)، اجتماعی با ۲۱۱ (۲۵/۷۹ درصد)، فرهنگی با ۲۰۰ (۲۴/۴۴ درصد)، اقتصادی با ۹۳ (۱۱/۳۶ درصد) و سیاسی با ۹۲ (۱۱/۲۴ درصد) می‌باشد.

جدول ۶- (محتوای مجموع کتب پیام‌های آسمان دوره اول متوسطه)

مؤلفه‌های اصلی	تصویر		فعالیت		متن		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
سیاسی	۱۴	۵/۴۲	۱۶	۷/۰۱	۶۲	۱۸/۶۷	۹۲	۱۱/۲۴
اقتصادی	۳۲	۱۲/۴۰	۳۸	۱۶/۶۶	۲۳	۶/۹۲	۹۳	۱۱/۳۶
اجتماعی	۶۹	۲۶/۷۴	۴۷	۲۰/۶۱	۹۵	۲۸/۶۱	۲۱۱	۲۵/۷۹
خانوادگی	۸۱	۳۱/۳۹	۵۸	۲۵/۴۳	۸۳	۲۵	۲۲۲	۲۷/۱۳
فرهنگی	۶۲	۲۴/۰۳	۶۹	۳۰/۲۶	۶۹	۲۰/۷۸	۲۰۰	۲۴/۴۴
کل	۲۵۸	۱۰۰	۲۲۸	۱۰۰	۳۳۲	۱۰۰	۸۱۸	۱۰۰

جدول ۷- تحلیل محتوای مجموع کتب منتخب دوره اول متوسطه

مؤلفه اصلی	تصویر		فعالیت		متن		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
سیاسی	۷۹	۱۶/۰۵	۷۸	۱۵/۸۵	۳۳۵	۶۸/۰۸	۴۹۲	۱۱/۷۸
اقتصادی	۱۶۴	۳۶/۰۴	۱۷۲	۳۷/۸۰	۱۱۹	۲۶/۱۵	۴۵۵	۱۰/۸۹
اجتماعی	۳۶۰	۳۲/۹۶	۲۵۴	۲۳/۲۶	۴۷۸	۴۳/۷۷	۱۰۹۲	۲۶/۱۴
خانوادگی	۴۱۰	۳۶/۴۴	۲۸۵	۲۵/۳۳	۴۳۰	۳۸/۲۲	۱۱۲۵	۲۶/۹۳
فرهنگی	۳۱۱	۳۰/۷۳	۳۳۵	۳۳/۱۰	۳۶۶	۳۶/۱۶	۱۰۱۲	۲۴/۲۳
کل	۱۳۲۴	۳۱/۷۰	۱۱۲۴	۲۶/۹۱	۱۷۲۸	۴۱/۳۷	۴۱۷۶	۱۰۰

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در همه ادیان الهی و مکاتب بشری به‌ویژه دین اسلام، مفهوم شهادت جایگاهی ارزشمند دارد. آگاهی از این اندیشه‌ها و انتظارات معنوی می‌تواند فرهنگ اصیل و ناب اسلامی و ارزش‌های پسندیده را در جامعه گسترش دهد. در ایران به فاصله کمی از انقلاب اسلامی تحول دیگری رقم خورد و جنگ هشت‌ساله آغاز شد که باعث تغییرات مهمی در نظام ارزشی مردم ایران گردید. با توجه به اهمیت کتاب‌های درسی، وظیفه تدوین محتوای کتاب‌های درسی مربوط به برنامه‌ریزان درسی است. انتخاب هدف، اولین عنصر برنامه درسی است. بعد از تعیین هدف، نوبت به انتخاب محتوا می‌رسد. کتاب‌های درسی از منابعی هستند که پیام‌های مختلف را به نسل‌های بعدی منتقل می‌کند. این پیام‌ها می‌تواند در دوره ابتدایی به دلیل شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان تأثیر بیشتری داشته باشد. در این پژوهش سیره شهدا در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی، فرهنگ و هنر، تفکر و سبک زندگی، فارسی، پیام‌های آسمان در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از بین مؤلفه‌های سبک زندگی شهدا به ۲۴ زیرمؤلفه اشاره شده که به پنج مؤلفه اصلی تقسیم می‌شوند. بیشترین توجه به مؤلفه فرهنگی با ۴۶/۵ درصد، خانوادگی ۲۳/۳ درصد، اجتماعی ۱۷/۸ درصد، سیاسی ۱۰/۲ درصد و کمترین آن به مؤلفه اقتصادی ۲/۲ درصد بوده است.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب اجتماعی از مجموع ۷۸۹ بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه خانوادگی با ۲۱۰ فراوانی (۲۶/۶۴ درصد)، اجتماعی با ۲۰۹ فراوانی (۲۶/۴۸ درصد)، فرهنگی با ۱۹۷ فراوانی (۲۴/۹۶ درصد)، سیاسی با ۸۹ فراوانی (۱۱/۲۸ درصد) و اقتصادی با ۸۴ فراوانی (۱۰/۶۴ درصد) می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب فرهنگ و هنر از مجموع ۷۰۷ فراوانی بیشترین مورد به ترتیب برای مؤلفه خانوادگی با فراوانی ۱۹۷ (۲۷/۸۶ درصد)، اجتماعی با فراوانی ۱۹۴ (۲۷/۴۶ درصد)، فرهنگی با فراوانی ۱۷۲ (۲۴/۳۲ درصد)، سیاسی با فراوانی ۷۹ (۱۱/۱۷ درصد) و اقتصادی با فراوانی ۶۵ (۹/۱۹ درصد) می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب فارسی از مجموع ۱۰۷۱ فراوانی، بیشترین مورد به ترتیب مربوط به مؤلفه خانوادگی با فراوانی ۲۸۱ (۲۶/۲۳ درصد)، اجتماعی با فراوانی ۲۷۱ (۲۵/۳۰ درصد)، فرهنگی با ۲۴۷ (۲۳/۰۶ درصد)، سیاسی با ۱۴۶ (۱۳/۶۳ درصد) و اقتصادی با ۱۲۶ (۱۱/۷۶ درصد) می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب تفکر و سبک زندگی از مجموع ۷۹۰ مورد، بیشترین تکرار به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های خانوادگی با فراوانی ۲۱۴ (۲۷/۰۸ درصد)، اجتماعی با ۲۰۷ (۲۶/۲۰ درصد)، فرهنگی با ۱۹۶ (۲۴/۸۱ درصد)، اقتصادی با ۸۷ (۱۱/۰۱ درصد) و سیاسی با ۸۶ (۱۰/۸۸ درصد) می‌باشد.

در جمع کل تصاویر فعالیت‌ها و متون کتب پیام‌های آسمان از مجموع ۸۱۸ مورد، بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به مؤلفه‌های خانوادگی با ۲۲۲ (۲۷/۱۳ درصد)، اجتماعی با ۲۱۱ (۲۵/۷۹ درصد)، فرهنگی با ۲۰۰ (۲۴/۴۴ درصد)، اقتصادی با ۹۳ (۱۱/۳۶ درصد) و سیاسی با ۹۲ (۱۱/۲۴ درصد) می‌باشد.

فهرست منابع

- قرآن کریم
- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۹۲). *جامعه‌شناسی خانواده*. تهران: سمت.
- ابول‌اولا، خدیجه (۱۳۸۶). *جرعه عطش*، مشهد: ستاره‌ها.
- امام خمینی، روح‌الله (۱۳۹۸). *صحیفه امام*، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امام خمینی، روح‌الله (۱۳۷۵). *ولایت فقیه*، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- الامین، عبدالقدوس (۱۳۹۷). *معمار محبت*، ترجمه زهرا عباسی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- بختیاری، مهدی (۱۳۹۵). *با دست‌های خالی*، تهران: یا زهرا.
- تاج‌بخش، غلامرضا (۱۴۰۰). *واکاوی مؤلفه‌های سبک زندگی شهید سلیمانی*، مجله مطالعات دفاع مقدس، شماره ۲۵.
- جعفری نژاد، صفدر (۱۳۸۴). *ره‌یافتگان وصال*، بوشهر: دریانورد.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱). *تفسیر موضوعی قرآن کریم (جامعه در قرآن)*، قم: اسرا.
- دخانیان، عبدالله (۱۳۸۴). *به‌رسم شمشاد*، قم: زمزم هدایت.
- رضانژاد، مرضیه (۱۳۹۷). *نماز و آثار آن در سیره و وصیت‌نامه‌های شهید*، مجله معارف علوی، شماره ۹.
- صدوق، محمد بن علی (۱۴۱۳ق). *من لایحضره الفقیه*، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- طاهر پور، مالک (۱۳۹۹). *مقایسه پایبندی به مضامین ارزشی وصیت‌نامه شهیدای دفاع مقدس و سبک زندگی خانواده شهید*، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، دوره ۶، شماره ۴.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۸۲). *سنن النبی*، قم: بوستان کتاب.
- طهماسبی، عالمه (۱۳۹۸). *سلیمانی عزیز*، تهران: حماسه یاران.
- فاضل قانع، حمید (۱۳۹۲). *سبک زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی*، قم: مرکز پژوهش‌های صداوسیما.
- فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۹۰). *اصول و مفاهیم اساسی برنامه‌ریزی درسی*، تهران: انتشارات علم استادان.
- فراهانی، مهدی (۱۳۷۵). *لحظه‌های سرخ پرواز*، تهران: سوره مهر.
- محمدی، مصطفی (۱۳۹۰). *تنها ۳۰ ماه دیگر*، تهران: فاتحان.
- مشایخ، فریده (۱۳۸۹). *فرآیند برنامه‌ریزی آموزشی*، تهران: انتشارات مدرسه.
- مقیمی فیروزآباد، معصومه (۱۳۹۷). *بررسی مؤلفه‌های سبک زندگی شهیدای مدافع حرم*، مجله پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، شماره ۱۱۸.
- ملکی، حسن (۱۳۸۸). *برنامه‌ریزی درسی*، مشهد: انتشارات پیام اندیشه.
- منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۸۸). *آشنایی با دفاع مقدس*، تهران: خادم الرضا.
- وبر، ماکس (۱۴۰۱). *جامعه‌شناسی دین*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر ثالث.
- یارمحمدیان، محمدحسین (۱۳۹۰). *اصول برنامه‌ریزی درسی*، تهران: انتشارات یادواره کتاب.